

ANDERS BJÖRCK:

Yttrandefriheten och demokratin

Det ligger ett hot mot demokratin i att vi samtidigt har ett radio/TV-monopol och ett presstödssystem utan någon motsvarighet, skriver riksdagsman Anders Björck. Radions och framför allt televisionens genomslagskraft är stor och programutbudet påverkar hela samhällsdebatten och politikens arbetsvillkor. Tillkomsten av nya medier och utvecklingen av de gamla möjliggör nu en rejäl mångfald och konkurrens. Principiellt måste alla medier jämföras från yttrandefrihetssynpunkt. Detta måste också gälla etablering och beskattning.

Ingen fri och rättighet är så grundläggande för demokratin som yttrandefriheten. I ett demokratiskt samhälle måste yttrandefriheten därför ges ett starkt författningsmässigt skydd. Men detta räcker inte. Samhället har ett stort ansvar för att yttrandefriheten fungerar också i praktiken.

Det sistnämnda är viktigt. Knappast någon talar i Sverige mot yttrandefriheten som idé. Däremot finns, som strax skall visas, det gott om både individer och grupper, t ex politiska partier, som i praktiken är med på starka faktiska inskränkningar i yttrandefriheten.

Den nya svenska grundlagen säger i regeringsformens 2 kap § 1 att med yttrandefrihet förstås "frihet att i tal, skrift eller bild eller på något annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter eller känslor". Vidare definieras informationsfrihet som "frihet att inhämta och mottaga upplysningar samt att taga del av andras yttranden".

Så långt är allt gott och väl. Intressant blir det när verkligheten möter grundlagstexten. På något sätt måste yttrande- och informationsfriheterna ofta avgränsas. Vi tillåter inte förtal, vi önskar ett visst skydd för privatlivet, kommersiella hemligheter måste kunna beläggas med sekretess liksom naturligtvis saker som rör rikets säkerhet. Uppräkningen av avvikelserna skulle kunna göras lång.

Radio/TV

Medan intresset att skydda den enskildes integritet varit måttligt har viljan att reglera och begränsa tillgången till medierna varit desto större. Den svenska situationen är speciell i västvärlden. Vi

har ett presstödssystem utan någon motsvarighet samtidigt som vi har ett radio/TV-monopol.

Därtill kommer att kraven på inskränkningar i de nya mediernas rätt att existera är stora. Förbud mot parabolantennar, beskattning av nya medier, reklamförbud, begränsningar i närradions verksamhet etc är delar i ett större mönster. Samtidigt söker förbudsivrarna stärka monopolföretaget Sveriges Radio.

Detta företag har existerat i över 50 år. Radions och särskilt televisionens genomslagskraft är stor. Inte bara människornas vardag påverkas av programutbudet utan hela samhällsdebatten och politikens arbetsvillkor. En snedvridning i radio/TV-utbudet kan därigenom påverka hela vårt demokratiska system.

Saklighet – opartiskhet

Eftersom vi har ett monopol på radio/TV-området har samhället satt upp vissa regler för verksamheten. Dessa stadgar att utbudet skall präglas av saklighet och opartiskhet. Det finns också en rad mera detaljerade bestämmelser om hur programmen skall utformas.

Monopolets tillskyndare menar att detta ger en garanti för att inga större olyckor kan inträffa. De som följde den stora vänstervågen i slutet av 1960- och början av 1970-talet har säkert en annan uppfattning. Trots ”garantierna” i radiolag och avtal blev det onekligen en rejäl vridning åt vänster.

Kritiken mot företaget blev massiv men det hjälpte inte mycket. Några möjligheter att ge väljarna ett alternativ till Sveriges Radio fanns inte. Monopolet lade hinder i vägen.

Möjligheterna att konkurrera med Sveriges Radio existerar alltså i mycket begränsad omfattning hos oss. De försök som gjorts, Radio Nord och Radio Syd, stoppades med hjälp av en hastigt påkommen lagstiftning. I debatten hävdades att det bara handlade om att stoppa skvalmusik. I själva verket stoppades för lång tid framåt rimlig konkurrens i den svenska etern.

På papperet kan naturligtvis reglerna för programverksamheten ge intryck av att all rimlig hänsyn är tagen till att programutbudet skall bli korrekt. Så länge ett monopol existerar måste sådana regler också finnas och deras efterlevnadsnoga kontrolleras. Men detta löser inte det grundläggande problemet.

Konkurrens i åsiktsbildningen

Den mångfald som finns i pressen saknas på etermediaområdet. Förutom principiella skäl har också tekniska problem angivits som orsak till att man inte velat ha konkurrens inom etermedia. Det senare har i de flesta fall inte varit något annat än ett svepskäl.

Det intressanta är att den tekniska utvecklingen nu möjliggör en rejäl mångfald och konkurrens tack vare tillkomsten av nya medier och utvecklingen av de gamla. Video, satelliter och text-TV är bara några exempel på den revolutionerande utveckling som äger rum just nu och som kan beräknas fortgå under 1980-talet.

Helt följdriktigt har oron blivit stor bland dem som inte önskar konkurrens utan vill ha en samhällelig styrning av utbudet i etermedia och en styrd kulturpolitik. De önskar genom förbud och be-

skattning stoppa eller hårt styra utvecklingen.

Eftersom de nya medierna delvis kommer att ersätta eller komplettera de gamla är det en intressant fråga vilket skydd de skall ges i grundlagen och i andra lagar. Skall de nya medierna jämföras med de gamla? Skall samma lagrum gälla? Skall beskattningen straffa respektive belöna medierna och programvaran efter samhällets önskemål?

Detta är en av de centrala frågorna för yttrandefrihetsutredningen som nu är inne i slutskedet i sitt arbete. Ett betänkande väntas till sommaren.

Det är av största vikt att utredningen jämför det skydd den vill ge olika medier. Detta förutsätter att etableringsfriheten i princip görs likformig.

Yttrandefrihet och etableringsfrihet

Här stöter vi onekligen på problem. Att vi skall ha etableringsfrihet för tidningar och tidskrifter råder det knappast några delade meningar om. Av tekniska skäl är det inte lätt att tillämpa samma princip när det gäller etersändningar i radio och television. När det däremot gäller teledata, video och kabel-TV är de tekniska motskälen obetydliga eller obefintliga.

Den rimliga utgångspunkten för lagstiftningsarbetet och övriga politiska beslut måste bli att principiellt jämföra alla medier ur yttrandefrihetssynpunkt. Denna principiella utgångspunkt måste också gälla etablering och beskattning.

Av praktiska skäl kommer undantag att behöva göras från huvudprincipen. Bevisbördan måste då ligga på dem som vill göra inskränkningarna. Allt som inte uttryckligen är förbjudet måste ur de här

nämnda aspekterna anses vara tillåtet.

Om inte denna princip fastslås och tillämpas i en generös anda är det stor fara för yttrandefriheten och därmed demokratin i framtidens Sverige. En ökande del av informationen och debatten kommer att ske i de nya medierna. Om då denna sektor inte har den form av konkurrens och etableringsfrihet som hittills har gällt för pressen kommer riskerna för en stark samhällelig styrning att vara uppenbara.

De nya medierna och demokratin

Att det inte bara handlar om principer utan om praktiska och näraliggande problem framgår av de förslag som rests från visst socialdemokratiskt håll att förbjuda de parabolantennerna som behövs för att ta in satellit-TV-mottagningar. Från samma håll har krävts att endast den skall få saluföra eller producera videogram som har en "kulturpolitiskt grundad licens" för detta – kort sagt, samhället måste gilla det som produceras eller säljs, annars blir det stopp.

På kabel-TV-sidan gör Sveriges Television och Televerket tappra försök att få ett monopol på den kommande kabel-TV-verksamheten i Sverige. Radiolagen försöker man använda mot dem som vill ta emot satellit-TV-mottagningarna och sända dem vidare till ett större antal hushåll, så att inte alla behöver anskaffa parabolantenn.

Beskattning är ett populärt sätt att begränsa det man ogillar och skatt på både bild- och ljudkassetter har aviserats. Vad är det som säger att den inte kan komma att graderas efter innehållet? Samtidigt reses krav på att straffbeskatta all ny

mediateknik, bla från LRF-håll. Det statliga Televerket slår vakt om sitt monopol på en rad områden som är direkt förknippade med de nya mediernas tillväxt.

Detta är bara några få exempel på dagsläget och vad vi har att vänta. Den nya tekniken kan stärka demokratin och öka mångfalden i det offentliga mening-utbudet. Eftersom det är en billig teknik jämfört med konventionella massmedia är möjligheterna att nå ut även till ekonomiskt svaga grupper och tex glesbygder stora.

Men de nya medierna har i Sverige mötts av ett motstånd från politikernas

sida som starkt kontrasterat mot den vilja som de mottagits med av konsumenterna. Företrädarna för de traditionella medierna har också haft en negativ eller avvaktande inställning.

En av 1980-talets stora demokratifrågor kommer att handla om att ge ett effektivt skydd för de nya medierna. Den svenska inställningen hittills bådär intressant. Internationellt sett är Sverige i detta avseende ett förbuds- och förmyndarland. De vackra orden om yttrande- och informationsfriheten i den nya grundlagen är hittills något som vi dåligt levtt upp till.

Stöd Svensk Tidskrift genom att bli medlem i Föreningen Svensk Tidskrifts Vänner

Föreningen har till ändamål att stödja Svensk Tidskrift ekonomiskt och därmed bevara och utveckla tidskriften. Föreningen har nått ett glädjande stort gensvar bland Svensk Tidskrifts läsare.

Medlemmarna kallas till årssammankomst torsdagen den 13 maj 1982 kl 18.15 å Svenska Läkaresällskapet, Klara Östra Kyrkogata 10, Stockholm.

Föredragshållare: Riksdagsman Carl Bildt

Medlemsavgiften är minst kronor 100:– per år. Avgift som ständig medlem är minst kronor 1 000:–.

Bankgiro 698-8901 – Postgiro 19 32 20-1